

Els tronats i els destronats

NARRATIVA

JORDI LLAVINA

Slawomir Mrozek, *Joc d'atzar*.
Traducció de Francesc Miravittles i
Bozena Zaboklicka. Quaderns Crema.
Barcelona, 2001.

D'entrada, em cal reconèixer una cosa: l'aparició d'una nova traducció d'un llibre del polonès Slawomir Mrozek és un fet que em posa, a l'instant, de molt bon humor. I imagino la situació gairebé en format de clip publicitari: la gent que s'ho diu, el boca a boca –o el boca a orella, que en diuen els més puristes– que funciona amb rigor. El forner que l'hi diu a la perruquera; la perruquera al noi que fa de grum en un hotel principal; el grum de l'hotel principal al lampista; el lampista a la professora. Si encara n'existís la moda, el vailet que cridava el diari ho pregonaria als quatre vents, amb una veu de falset esqueixada pels galls: nou llibre de Mrozek en català!

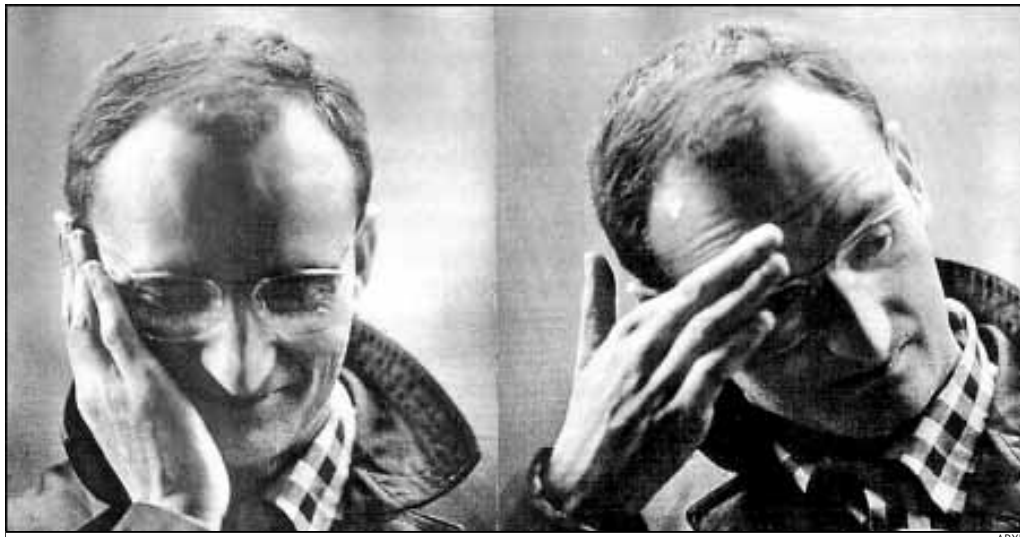
CLARIVIDÈNCIA I HUMOR

L'han titulat *Joc d'atzar*, com un dels 34 contes que aplega aquest volumet minso de pes i de pàgines però dens de tants valors: de lucidesa, de clarividència i d'humor, que ja se sap que és un dels excipients més eficaços de la intel·ligència. A Mrozek no li cal gaire espai per demostrar el seu talent: els contes de *Joc d'atzar* no superen mai els tres fulls; els més curts, en tenen ben bé prou amb mitja pàgina (just el contrari de l'opció recent, però no pas nova, de Monzó: entretenir-se en

els intersticis, en la minúcia irrellevant, en el traç més tòpic de la caricatura).

En un dels més curts, *El soci*, un personatge decideix vendre's l'ànima al diable. Però, esclat, tractant-se d'un diable mrozekià, el que acut a la cita és un dimoniet patètic, sense cap llustre, "les peülles de plàstic, la cua arrencada i lligada amb una corda, la pell descolorida i rosegada per les arnes, les banyes petites". El protagonista, que s'esperava tot un Príncep de les Tenebres –ens han

personatges ben tronats. El món, l'ordre establert –el del comunisme ortodox, posem per cas: amb les seves antigues coordenades morals– s'ha ensorrat amb un gran estrèpit de ciment fet a miques. Ha deixat un gran buit en la consciència; i el cor, estripat, ple de cicatrius per no res. Amb aquest bagatge, ¿què es pot fer? Novel·les amargues, en què el ressentiment i l'àcida ironia es disputin la veu narrativa, o bé una literatura de l'humor que caricaturitzi aquell vell ordre en

El polonès Slawomir Mrozek ha estat traduït novament al català

educat, aquí i a Polònia potser encara més, en una alta èpica satànica–, no pot donar crèdit a aquell bunyol de diable que té al davant. I aquest respon: "A tal ànima, tal diable. Anem per feina".

El conte –l'esquema de conte, de fet– és molt representatiu de la narrativa de l'autor polonès: l'equívoc i l'absurd es donen la mà. Personatges destronats,

decadència, el moviment de defenestracions i decapitacions, l'enyor de la vella hegemonia, de l'antic model august i presumptament immutable.

PERSONATGES INDIVIDUALISTES

Els personatges del polonès, com els de Bohumil Hrabal, o fins i tot com certs individus de contes de Calders, subtrat-

llen el seu individualisme essencial sense fer-ne cap ostentació; al contrari, aquest individualisme de pedra picada el porten amb una gran naturalitat, com el color dels cabells o del perruquí, com el vestit deslluït i ratat a les mànigues. Es comporten com a bons soldats Svejek de la vida quotidiana, de la "vida difícil" –per escarnir un altre dels títols de l'autor–. Un individualisme que lluita contra la pintura homogeneïtzadora del sistema: de tots els sistemes, polítics o religiosos, morals i ideològics.

Un personatge que mira de vendre un tanc de guerra a un altre; un actor que, davant la tomba oberta d'un company traspasat, i havent-li caigut la gorra dins, improvisa un discurs florit i agut per dissimular el seu descuit... Els contes de Mrozek, en la seva aparent senzillesa, descobreixen la fissura de l'edifici. Tant se val si aquest edifici es diu Estat, Comunisme impiu, Consciència individual o col·lectiva, Jerarquia o Moral constituïda. Són textos iconoclastes (també ho és el seu teatre, i tota la narrativa anterior), en què formiguegen uns tipus simpàtics, que permeten a l'autor desplaçar l'atenció de les coses pretesament transcendents a les bagatelles de la vida. Personatges que exclamen, com en la cançó de Sisa, encara que sigui remugant, amb la boca mig closa: "Visca la llibertat".

Un dels meus contes preferits, *Somnis*, ens presenta sis personatges que han de fer nit dins un vagó llit de tren. Doncs bé, al cap de molt poca estona de dormir, un es desvetlla i va despertant tots els altres, que comencen a disputar per diversos conflictes sorgits arran dels somnis que tenien. Fantàstic! La mateixa essència dels contes de Mrozek.

N'hi ha que la tenen més curta

ASSAIG

ENRIC VILA

Seyla Benhabib, *Diversitat cultural, igualtat democràtica*. Tandem.
València, 2000.

Algun dia, quan la febrada del políticament correcte hagi amainat, algú haurà de reconèixer que el de la identitat és un dels debats més hipòcrites que ha donat la postmodernitat. No em queixo: la hipocresia és una de les tècniques més sofisticades que la civilització ha inventat per administrar pacíficament situacions violentes. I la identitat en genera continuament. Llàstima, només, que requereixi una complexitat per part dels interlocutors que si la majoria de teòrics semblen disposats a acceptar, la realitat, tossuda i cega com és, difícilment en farà cas.

Ja en el títol –no cal dir en el contingut– del llibre de Seyla Benhabib *Diversitat cultural, igualtat democràtica* costa trobar més mostres de realisme, o menys dosis d'ingenuïtat, que en aquella vella consigna nacionalista *Dret a l'autodeterminació: cap nació sense Estat*. No és sobrer remarcar això ara que els corrents multiculturalistes gaudeixen d'una presumpció d'objectivitat injustificable, ni que sigui perquè massa sovint la seva manera de justificar-la consisteix a

agitar subliminarment l'espantall dels horrors del segle XX per vincular-los als corrents que reivindiquen una redistribució de les fonts d'identitat.

De fet, que els principis ontològics i les preses de posició política acostumin a confondre's en el debat identitari no seria cap drama si veus com la de Benhabib no utilitzessin aquesta molesta pedreta metodològica com una arma llancívola. Potser cal recordar que els teòrics que s'autoanomenen constructivistes, i els que com Benhabib es proclamen favorables per oposició a una suposada visió essencialista –que deu sobreviure en alguna caverna–, defensen, ni que sigui per passiva, un model de globalització que moralment també té els seus forats negres, com ara acceptar implícitament les servituds imposades per l'economia quan, donant per natural la multiculturalitat, deixen en segon terme el fet que els immigrants preferirien venir aquí a fer turisme. Això deixant de banda que l'escepticisme que prediquen respecte a les reivindicacions de les minories culturals ha donat corda a alguns escèptics tant o més apassionats que el més intolerant dels nacionalistes.

Benhabib, professora de teoria política de la Universitat de Harvard, pateix d'aquesta vanitat moral tan estesa entre els que pressuposen que voler canviar el

model de relacions econòmiques, o qüestionar la integritat territorial d'un Estat, és una aspiració molt més esbojarrada que pretendre domar el sentit humà de pertinença o trobar una alternativa al nacionalisme que vinculi, amb la mateixa eficàcia, els interessos privats i col·lectius en un marc tan radicalment individualista com el liberalisme. L'autora, que és partidària que la UE faci una política de fronteres obertes, veu el nacionalisme com el principal enemic de la diversitat cultural i recorda que, "històricament", les comunitats polítiques no han estat "compostes per grups nacionalment i ètnicament homogenis".

Un servidor, que està d'acord amb Benhabib que els elements materials determinen més que els culturals l'autonomia moral de l'individu, hauria preferit que l'autora s'hagués estalviat d'apel·lar continuament a la història per deslegitimar els anhels nacionalistes. Sobretot perquè no es pot posar com exemple d'Estats multinacionals l'Imperi Austrohongarès o, en clau més actual, els EUA, Canadà i Nova Zelanda i descurar-se de dir que, "històricament", han estat governats per grups homogenis –i opressors– tant des del punt de vista cultural com ètnic. Així mateix trobo absurd d'insistir una vegada i una altra en aquella lúcida idea de Gellner

segons la qual una nació és poca cosa més que una narració confegida per un moviment nacionalista. ¿És que cadascun de nosaltres no som també en gran mesura un relat de nosaltres mateixos?

L'autora cau massa sovint en el parany decimonònic de menystenir la força del nacionalisme, de frivoltzar el seu ancoratge al fons més remot de l'ànima humana. Deia bé Benedict Anderson quan afirmava que les fonts de les aspiracions nacionalistes se'ns escapen. Això no passa amb altres reivindicacions de tipus grupal com ara les de gènere, inclinació sexual o classe, que Benhabib, com la majoria de teòrics, tendeix a posar totes juntes en aquest confús calaix de sastre que és la identitat. L'autora, que no destaca per la seva claredat retòrica, esgota la comprensió del lector quan, al final del llibre, nega a Will Kymlicka que "sols les cultures institucionalitzades i socialment organitzades" siguin capaces d'articular un entorn en què l'individu pugui exercir els seus drets de manera autònoma, i a continuació es declara defensora de l'ètica del discurs, que precisament té com a premissa bàsica la igualtat de sortida entre els contendents d'un conflicte per tal que l'argument sigui l'única arma decisòria en la seva resolució. A vegades un té la impressió que això de desafiar el dèbil a un duel de cavallers després de llogar-li una espasa més curta no és només cosa del govern d'Aznar.